A magyarországi bölcsészképzés munkaerő-piaci beválásának szempontjai

Nagy Zoltán és Simon Nikolett

Századvég Gazdaságkutató Zrt. és Századvég Alapítvány

Elméleti háttér

Az elmúlt években folyamatos társadalmi és közpolitikai vitakérdésként jelenik meg, hogy a bölcsészet és a bölcsészek nem hasznosíthatók a munkaerőpiacon. Erre a többrétegű, valójában a társadalmi hasznosság értelmezését érintő vitára többen adtak már (elméleti) válasz (pl. Horkay Hörcher 2012, Pléh 2014), a hasznosság ilyen leszűkítését vitatva. A bölcsészek hasznosságának csupán a munkaerőpiacra szűkítésével a szerzők sem értenek egyet, de ebben a kutatásban éppen az alapkérdést igyekeztek vizsgálni, mivel annak önmagában is van jelentősége. Az Európai Felsőoktatási Térség minőségbiztosítási standardjai és irányelvei (ESG 2015) alapján ugyanis a felsőoktatás egyik lényeges társadalmi feladata a hallgatói elhelyezkedés bemutatása, egyúttal támogatása. Ezt erősíti, hogy a felsőoktatási fejlesztések célja jó ideje a korábbi bemenet-központúság helyett a felsőoktatás kimeneti céljainak szabályozása. Ez természetes tartalmazza a felsőoktatás és munkaerőpiac közötti átmenet problémáját is. A vizsgálat egyúttal érintette az adminisztratív adatok és kutatási adatok pályakövetési célú felhasználhatóságának és egymáshoz való viszonyának egyes kérdéseit is (Veroszta 2015), hiszen megállapításainkat a diplomás pályakövető rendszer adatintegrációs moduljának eredményeihez kapcsolódóan értelmeztük.

Bölcsész. Forrás: Századvég kvalititatív kutatás

Módszerek

Online kérdőíves kutatást (CAWI) végeztünk. A mintába a felsőoktatásban, bölcsészképzésben oktatók kerültek, a mintavétel nem reprezentatív, felvétele hólabda módszerrel történt. A bölcsészek szerepéről és a bölcsészképzésről szóló online kérdőívet végül 83 bölcsészoktató töltötte ki.

Fókuszcsoportos kutatásunkban (8 fókuszcsoport) jelenlegi és végzett bölcsészhallgatókat, bölcsészképzésre jelentkező tanulókat és nem bölcsészképzésben résztvevő hallgatókat kérdeztünk.

22 egyéni, félig strukturált interjú készült ágazati vezetőkkel, intézményvezetőkkel, munkaerő-közvetítőkkel, karriertanácsadókkal és munkaadókkal

A diplomás pályakövetés adatintegrációs modulja adatainak felhasználásával, azok másodelemzésével hasonlítottuk össze a primer kutatásunk és a DPR adatait. Az adatintegrációs adatok feldolgozását Duráczky Bálint és Nyüsti Szilvia végezte.

Kutatási kérdések, hipotézisek

Célunk a bölcsészettudományi képzések munkaerőpiaci beválásának vizsgálata volt. Ebben az előadásban nem foglalkozunk a bérezés kérdésével, célunk elsősorban az, hogy a bölcsészek munkaerőpiaci hasznosságát (hasznosíthatóságát) vizsgáljuk, egyúttal az elhelyezkedés okait, mozgatóit kerestük. Hipotézisünk szerint a bölcsészképzésben végzettek nem elsősorban szakképzettségük, hanem egyéb kompetenciák alapján helyezkednek el. Fontos kérdés volt, hogy mik lehetnek ezek a kompetenciák vagy attitűdök. Egyúttal arra is kíváncsiak voltunk, mi emeli ki vagy különbözteti meg a bölcsészeket más munkavállalóktól. Milyen dimenziókban tűnnek ki a bölcsészek, akár önértékelésük, akár a munkaerőpiac visszajelzése alapján?

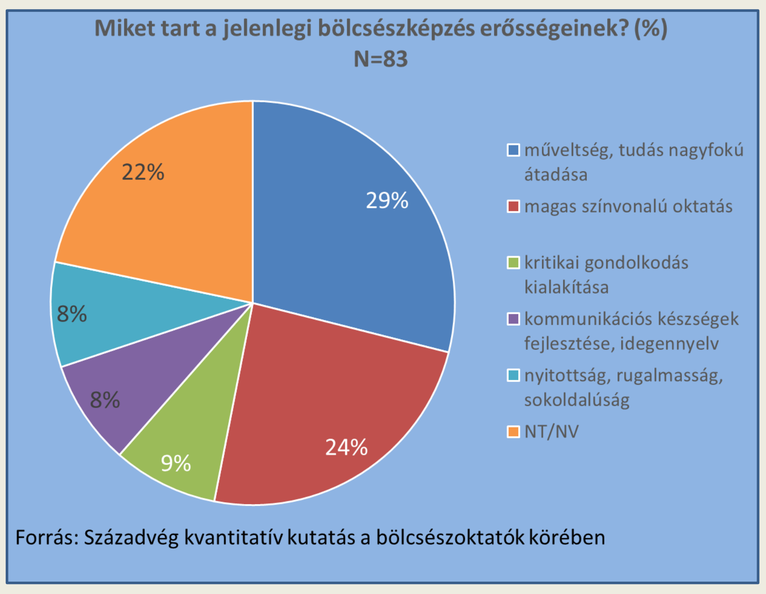

Forrás: Századvég kvantitatív kutatás a bölcsészoktatók körében

Eredmények

A bölcsészettudományi képzési terület végzettjeiről a DPR adatintegrációs modulja alapján a következő megállapításokat tehetjük (Duráczky-Nyüsti, 2019 nyomán):

Az alapszakos képzésből kilépők esetében érdemes külön vizsgálni a szakképzettséget (horizontális illeszkedés) és a végzettséget (vertikális illeszkedés). A bölcsészettudományi képzési terület esetében a vertikális illeszkedés (felsőfokú végzettséghez kapcsolódó munkakör) kedvezőtlen képet mutat, a bölcsészek a foglalkozásokat besoroló nomenklatúrája (FEOR) szerint a legtöbb képzési területhez képest alacsonyabb mértékben (3 év után 64,%%) helyezkednek el diplomás munkakörben. A horizontális illeszkedés egyik fontos jellemzője, hogy nagyon töredezett a kép, a bölcsészek alapvetően sokféle FEOR szerint helyezkednek el (legszínesebb a kép a képzési terület között). Ráadásul ezek fontos része adminisztratív munkaköröket mutat, tehát a szakképzettségnek megfelelő elhelyezkedés alacsonyabb mértékű mint a legtöbb képzési területen. Az adminisztratív adatok legfontosabb tanulsága, hogy néhány meghatározott szak (elsősorban pszichológia) kivételével a bölcsészképzésből kilépők többnyire nem szakképzettségüknek megfelelően helyezkednek el.

A kvantitatív kutatás (ötfokozatú skálát használva) alapján a bölcsészkarok oktatói a bölcsész diploma társadalmi presztízsét alacsonynak tartják (ötfokozatú skálán 50% ítélte alacsonynak vagy nagyon alacsonynak és senki nem ítélte nagyon jónak). A bölcsészdiploma munkaerőpiaci megbecsültségét viszont az oktatók többségében közepesnek vagy jónak ítélték. A bölcsészképzés munkaerőpiaci hasznosíthatóságát az oktatók 50%-a jónak vagy nagyon jónak, és a bölcsészdiplomával való elhelyezkedést is inkább pozitívan látják.

A kérdőíves vizsgálat során az oktatók által felsorolt „tipikus" bölcsész-kompetenciák (elméleti tudás, kritikus gondolkodás, kommunikáció stb.) összhangban állnak a kvalitatív felmérés során feltártakkal. A munkaerő-közvetítő cégek munkatársaival és az egyetemi karrierirodák vezetőivel készített interjúk során a bölcsészekkel kapcsolatosan a válaszadók kiemelték, hogy az intelligencia, a jó nyelvi készségek, a kiváló kommunikáció – vagyis, szinte kizárólag pozitív tulajdonságok – jutnak eszükbe először a bölcsészekről.

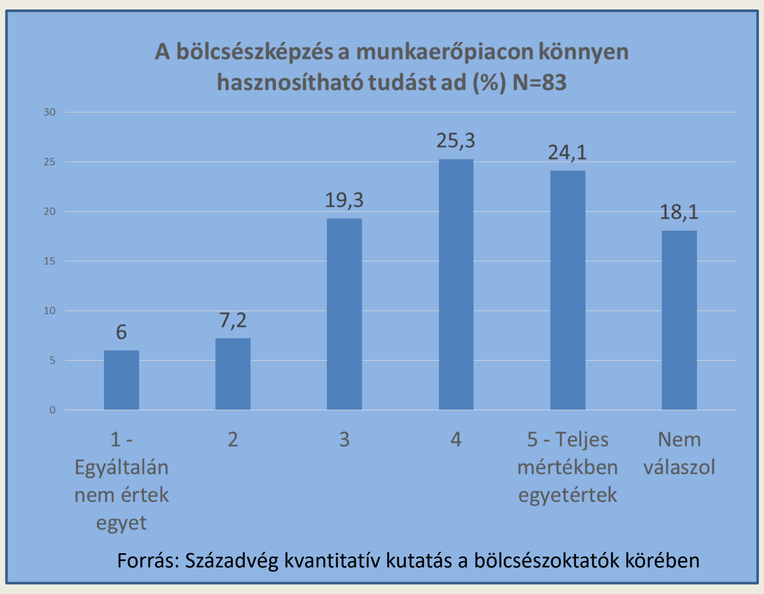

Forrás: Századvég kvantitatív kutatás a bölcsészoktatók körében

Egyöntetű volt a vélemény, hogy a „mai, felgyorsult világunkban" az egyetemek csak részben adnak hasznosítható tudást a képzés során, a munkaerőpiacon ennek csak egy része alkalmazható.

A munkaerőpiac, de a jelenlegi és volt hallgatók véleménye alapján is a bölcsészképzés elsősorban elméleti tudással ruházza fel hallgatókat. Javaslatuk szerint legalább ugyanekkora, ha nem nagyobb hangsúlyt kellene fektetni az életszerű, praktikus tudásra a képzésben. A munkaerő-közvetítők szerint ez csekély számú pályakezdő bölcsészről mondható el. A kritika a munkaerő közvetítők, valamint a munkáltatók részéről is megfogalmazódott, és úgy látszik, ez a jelenség a bölcsészoktatók jelentős része előtt szintúgy nyilvánvaló a kérdőíves vizsgálat alapján. Az oktatók többsége úgy véli, hogy a bölcsészszerep jövőbeni támogatásához mindenképpen változtatni kell a jelenlegi merev, elmélet-centrikus képzésen. A gazdasági szférába, mint az az interjúk során számos alkalommal előkerült, a bölcsészek kompromisszumok árán képesek bekapcsolódni.

Ha valaki nem kizárólag a saját szakmájában lát lehetőséget, valamint nyitott és jól beszél nyelveket, sokkal hamarabb és könnyebben el tud helyezkedni.

A munkáltatók a bölcsészektől elsősorban a jó kommunikációs készséget és az aktív, magas szintű nyelvtudás várják el, ugyanakkor egyéb kvalitásokkal is rendelkezniük kell ahhoz a jelentkezőknek, hogy őket válasszák a munkaadók. Mindemellett a gyakorlatias gondolkodás az, amit számos alkalommal hiányolnak a foglalkoztatók a bölcsészek készségei közül. A gyakorlatiasság hiányát a jelenlegi és egykori bölcsészhallgatók is kritikaként fogalmazták meg.

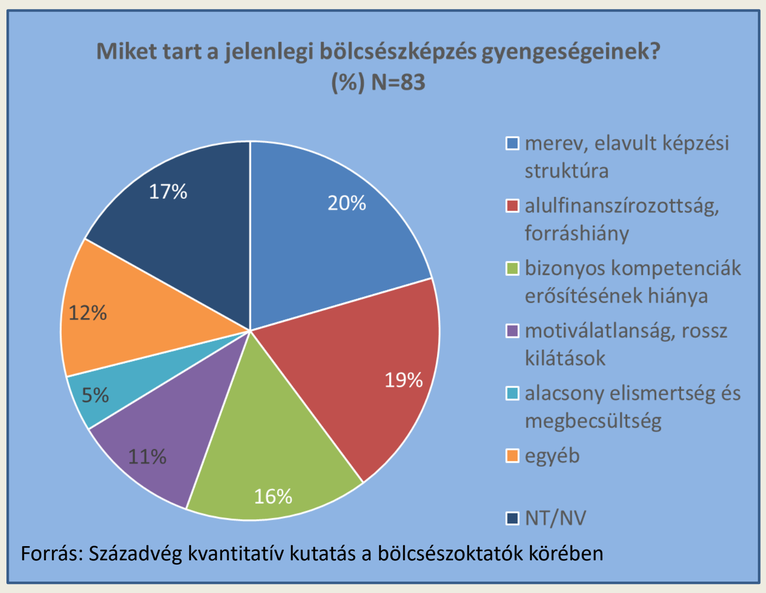

Forrás: Századvég kvantitatív kutatás a bölcsészoktatók körében

Következtetések

Kutatásunk fontos tanulsága, hogy a bölcsészképzésből kilépők (néhány meghatározott szak kivételével) nem elsősorban szakképzettségükkel, hanem inkább olyan általános kompetenciákkal helyezkednek el, mint a kommunikációs készség, az idegennyelv-tudás, a tanulási képesség vagy az empátia. A munkaadói oldal képviselői a bölcsészeket széles körű általános, de nem gyakorlatias tudással rendelkező munkavállalóként értékelik. Anyanyelvi és idegennyelvi kommunikációs készségük, általános műveltségük egyértelműen kiemeli őket a többi munkavállaló közül. A szakképzettség azonban nem jelenik meg az általános elvárásban. A diplomás pályakövetés adatai is a szakképzettséghez nem kapcsolódó, döntően adminisztratív területen történő elhelyezkedést mutatnak. Fontos – általunk most nem megválaszolható - kérdés, hogy a felsőoktatási képzés kíván-e, tud-e reflektálni ezekre az elvárásokra.

Irodalomjegyzék:

Derényi András (2010): A felsőoktatás és a foglalkoztathatóság kapcsolatának értelmezései. In.: Educatio 2010/3. szám, p. 361-369.

Duráczky Bálint – Nyüsti Szilvia: „A hazai bölcsészettudományi képzési rendszer helyzete és lehetséges fejlesztési irányai" A meglévő adatvagyon másodelemzése alapján készült részvizsgálat eredményei. Budapest, 2019, kéziratként.

Felsőoktatási életút és kilépés – adminisztratív adatokon alapuló kutatások a felsőoktatás-kutatásban (Szimpózium összefoglaló) XVI.ONK, Szeged, 127-132.o.

Horkay-Hörcher Ferenc, Mire való a bölcsészettudomány – válság idején? In.: Kommentár 2012/5, p.9–21.

Pléh Csaba (2014): Hogy vezet el a bölcsészet lenézése a tudás lenézéshez? In.: Magyar Tudomány 2014/6, p. 668-672.

Veroszta Zsuzsanna (2015): Adminisztratív adatok társadalomkutatási kezelése. In: Educatio 2015/3. szám, p. 3-14. rájuk tekintünk.

SZÁZADVÉG Gazdaságkutató Zrt.

SZÁZADVÉG

nagy.zoltan@szazadveg.hu
simon@szazadveg.hu